

Přežije literatura, která klade velké otázky

S Vladimírem Sorokinem pro Rádio Svoboda z 23. ledna 2023

Vladimír Sorokin

(7. srpna 1955, osada Bykovo, Moskevská oblast, SSSR)

je ruský spisovatel, scenárista a dramatik, jeden z hlavních představitelů konceptualismu v ruské literatuře. Zformovalo ho prostředí výtvarných umělců a spisovatelů moskevského undergroundu 80. let. V roce 1985 vyšla jeho první kniha nazvaná *Fronta*. Stal se jedním z nejdůležitějších postsovětských spisovatelů v Rusku – a zřejmě jediným, kdo pracuje s masovým totalitním traumatem. Prokremelské uskupení „Jdeme společně“ pořádalo akce proti spisovateli a udávalo ho. Mnohá jeho díla, jako jsou antiutopie *Den opričnika*, *Vánice*, *Telurie* či *Doktor Garin*, zastávají jasná antitotalitní stanoviska a groteskní formou předpovídají budoucnost Ruska. Je také autorem libreta k opeře *Rosenthalovy děti* skladatele Leonida Děsjatnikova, která měla světovou premiéru v roce 2005 v Bolšom Těatre. Na Západě byly jeho romány publikované v nakladatelstvích Penguin, Gallimard, S. Fischer, Einaudi, Farrar, Straus nebo Giroux. V českém překladu Libora Dvořáka vyšly povětšinou péčí nakladatelství Pistorius & Olšanská knihy *Třicátá Marinina láska*, *Fronta*, *Den opričnika*, *Vánice*, *Telurie*, *Manaraga* a *Doktor Garin*, k vydání se připravuje sbírka povídek *Cukrový Kreml*.

Viktor Pivovarov: *Vladimír Sorokin*, 2010,
olej, plátno, 95 x 125 cm, v majetku autora

Vladimir Sorokin žil v poslední době na dvou místech, v Rusku a v Německu. Spisovatelova optika, vysvětloval, potřebuje změnu prostředí. Ale jeho odjezd z Ruska v únoru roku 2022 nebyl samozřejmě vůbec vyvolán tvůrčími důvody.

Ve svých textech a rozhovorech v německých médiích Sorokin trvá na tom, že podstata politického režimu v Rusku se od dob Ivana Hrozného nezměnila. „Červená pyramida“, jak ji nazývá, pokračuje ve vyzarování a potvrdování násilí jako určité normy; teď se snaží zlomit neposlušnou Ukrajinu.

Sovětská zdechlina v roce 1990 nebyla pohřbena, říká Sorokin, a od té doby hnije v koutě; a teď se navíc proměnila v zombie a hrozí celému světu zničením. Co zmůže slovo v boji s nelidskostí? Mohou romány zastavovat válku? Nese snad literatura vinu na rozpoutání války putinovským režimem a jaká je míra odpovědnosti každého z nás? Nad tím se spisovatel zamýšlí v rozhovoru pro Rádio Svoboda.

Ptá se Andrej Archangelskij

29. ledna zmizela z představení *Mistr a Markétka* v divadle MCHT postava Volanda. Ostatní postavy zůstaly, Voland ne. Jak byste to okomentoval, Vladimire Georgijeviči?

To je geniální! Rusko je samozřejmě zemí symbolů a literárních postav, že? A je možné to chápat následovně: v naší zemi je tolik zkorumpovaných démonů, že romantický Voland zde již nemá co na práci. Vždyť on chtěl spravedlivost a naši démoni myslí jen na sebe. Putin evidentně není Voland. Spravedlivost není jeho princip. Ve světle posledních událostí ho nelze vnímat jinak než jako velkého ničitele a hrobníka: za dobu své vlády zničil a pohřbil vše, čeho se dotknul. Pohřbil zdravý rozum. A teď je i pohřbena prakticky poslední zlatá žíla Ruska, export uhlovodíku. Pohřbívá se armáda. Reálně i symbolicky. A nakonec se pohřbívá i mladá mužská populace v Rusku. Někde na sítích jsem našel nový termín „odmužšťování“. Vcelku pekelný úkol. Toto vše je zdlouhavá seance sebeodhalování černé magie, jak psal Bulgakov.

Od začátku války často vystupujete v německém tisku; ve svých textech a rozhovorech nahlížíte na putinovský režim v historických kategoriích (a tuto tradici vedete již od doby Ivana Hrozného). Ale možná se jedná naopak o neočekávaný, monstrózní výron postmoderny?

Domnívám, se že přeci jen jde o archaismus. Je krutější než postmoderná, protože státní mechanismy fungují podle vzorů vytvořených již v 16. století a současná vertikála moci se v ničem radikálně neodlišuje od mocenské pyramidy Ivana Hrozného. Samozřejmě že už není z cihel a dřeva, ale z plastu, skla a betonu a opričníci už nejedí na černých hřebcích, ale na „valaších“, mimochodem německé výroby. Ačkoliv valach je vlastně vykastrováný kůň. V tom je také určitá symbolika.

Říká se, že na valachy nebudou brzy náhradní díly. Tehdy přesedlají na vraníky.

Dovolím si ještě jednou se vrátit k vašemu citátu. Zmínil jste, že zdechlina sovětského světa nebyla v roce 1990 pohřbena a všechny ty roky hnula v rohu. Ale teď ta zdechlina vstala a šla bojovat. Jak je to možné? A co je to tedy za stvoření?

Zombie. A jak je pro zombie typické, ožila, ale člověkem se nestala. V době Jelcina ji odstrčili do rohu a zaházeli pilinami. V naději, že tam shnije. Ale to se nestalo. Ukázalo se, že je živá, v dáblenském, nadpřemšťanském smyslu, oživili ji zastánci imperiálního resentimentu, v televizi i mimo ni; napojili ji na elektrody a zdechlina vstala z mrtvých. A teď ničí cizí města a vyhrožuje světu jaderným kyjem. Ne nadarmo je hlavním znakem této šílené války písmeno „Z“ – zombie.

Když mluvíme o zdechlině, říkáme „ona“, ale je to ona, nebo on? Nebo ono?

Myslím, že v rovině obrazu je to přeci jen „ono“, stát. Ve skutečnosti se v roce 1990

nepodařilo pohřbit tuto pyramidu Ivana Hrozného, pouze se zrenovovala fasáda. A zůstala stát. Na jejím vrcholu je, stejně jako v 16. století, jeden vládce disponující plnou mocí; a dole je jeho opričnína a nespočet loajálních nevolníků.

Ukrajina se obětavě brání agresí, což v Rusku málokdo čekal. Ale válka zabíjí i v jiném smyslu, symbolickém. Zmařila civilizační úsilí milionů našich spoluobčanů, kteří chtěli žít jinak. Veškeré úsilí za těch třicet let od perestrojky přišlo vniveč. Vzniká tak dojem, že veškerý zodpovědně vedený život byl marný. Vy nemáte takový pocit?

To je otázka ontologického významu. Všechno marné nebylo. Přeci jenom. Už jen proto, že jsme oba živí a můžeme o tom spolu mluvit. A je dostatečné množství Rusů, kteří chápou, že pasivita posledních pěti století se ukázala jako zásadní. A skupina demokratů neměla v roce 1990 sílu pohnout tímto kolosem. Už jen proto, že všichni měli stejné stranické legitimity. Nebylo to stejné jako v Německu na konci čtyřicátých let nebo v Čechách v letech devadesátých. No jo, Václav Havel se u nás neobjevil. V Německu došlo k vojenské porážce a vše řešili vítězové. Tě nacistické zdechlině vykopali hrob. A němečtí antifašisté ji tam shodili. Ve většině bývalých socialistických zemí se v roce 1990 také podařilo zdechlinu totalitarismu pohřbit. Sovětský svaz se nerozpadl kvůli vojenské porážce, ale vinou vlastní neživotaschopnosti. To se netýká pouze ekonomiky a politiky, ale základních životních potřeb. Pamatuji se, že jsem v roce 1979 pracoval jako redaktor ilustrací v časopise

Současný ruský hovorový jazyk ve mně vyvolává tíživé pocity. Za posledních třicet let sémanticky zchudl, zaplnil se citoslovci, vulgárními a kriminálními výrazy. Moc začala mluvit zločineckým slangem.

Smena. Byli jsme dva redaktoři. Můj kolega žil v Sergijevom Posadě a do práce jezdil tramvají. Vyprávěl, že jednou se takhle v sobotu probudil a jeho malý syn mu říká: „*Tatínku, dal bych si uzenou klobásku.*“ Co se dalo dělat, šel na tramvaj a jel do Moskvy koupit uzenou klobásku. To byl rok 1979, předměstí Moskvy. Nikoliv rok 1949 nebo 1929. Lidé jezdili do Moskvy v provincii kvůli dámským botám nebo uzené klobáse. Takový stát, který vypouští vesmírné lodě, ale přitom nedokáže uspokojit základní potřeby obyvatel, není životaschopný. A právě proto se zhroutil, ne kvůli intrikám CIA. Na základě krachu leninsko-stalinského projektu, ne kvůli válce. Proto následovala pomsta. Nikdo nám nevykopal hrob pro bolševika.

Následující myšlenka napadá každého, kdo je obeznámen se základy psychoanalýzy. Nejde v této absurdní válce o nevědomé freudovské „puzení ke smrti“ celého režimu? Vždyť putinovský režim existoval dvaadvacet let vcelku normálně a lidem se žilo lépe než v sovětském státě. Ale ne: bylo třeba vše zničit, včetně sebe sama.

Tato myšlenka je nasnadě a mnozí již o tom psali i mluvili. „*Chcípnu a my půjdeme do ráje.*“ Vypadá to, že tato putinovská fráze je současnou státní politikou. Předtím ale režim pohřbil zdravý rozum. To, co dnes státní úředníci vypouštějí do televize, a to nemluví o propagandistech, je za hranicí zdravého rozumu. Paranoidní schizofrenie v čisté podobě. Myslím si, že psychiatrii a socioantropologové to budou analyzovat roky.

Dříve stačila k provedení nějaké jednoduché finanční transakce dvě kliknutí na internetu. Nyní musí mnozí Rusové vynaložit herkulovské úsilí, aby odeslali či přijali peníze. Jako by všechna kolečka zrezivěla.

Vše se hroutí, obchody se vyprazdňují. Jak dobře víte, stovky firem omezily své podnikání v Rusku. A bude to pokračovat. Počet těch, kteří tyto peněžní transakce provádějí, se sniží. Moskva je samozřejmě stát ve státě; a toto vypasené sídlo státní moci bude do poslední chvíle dělat, že se nic neděje. Ale už si stěžují i Moskvané, že se vše zdražilo: pítí, jídlo, oblečení. A co se děje v provinciích... Jestli už lidé spoléhají i na finanční kompenzace za padlé na frontě, vypovídá to nejenom o morální degradaci, ale o obyčejné bídě.

Putin nakonec zničil i ruský svět, který se s tak velkým úsilím snažil vybudovat. Proč lidé souhlasí s touto masovou sebevraždou, kde se vzala ta kolektivní ztráta elementárních instinktů, včetně pudu sebezáchovy?

Víte, v 60. letech jsem byl chlapec, a navelek tyto roky vypadaly docela blahodárně: žádné masové represe nebyly, strach z toho, že v noci přijedou a zatknou vás, také ne. Ale uvnitř, v těch lidech, v každém z nich kousíček tohoto strachu byl, a zároveň s ním agresivita. Projevila se v nějakých maličkostech, ve všedních věcech, v tramvajích, v obchodech. Vždyť co to je sovětský projekt? Není to jen zločin proti lidskosti, ale proti člověku jako druhu, *homo sapiens*. Útok na člověka. Násilným způsobem zkoušeli zbavit sovětského člověka jakékoliv možnosti volby. A přitom vnitřní svoboda, přesněji svoboda volby, je hlavní výsadou *homo sapiens*. Člověk má možnost volby mezi sebevraždou a životem, zvíře ji nemá. A sovětský člověk si nemohl vybrat ani značku oblíbených cigaret. Tupá, neodůvodnitelná zlost Martina Aleksejeviče [Hrdina Sorokinovy no-

vyšel z války. Naše literatura vyrostla nejenom z Gogolova pláště, ale i z vojenských bot.

A je to byrokratický plášť, a i ta bota by mohla být byrokratická... Nesouhlasím s tím, že ruská literatura je ve své podstatě militantní. Dejme tomu, Puškin a Lermontov, to je první polovina 19. století; ve skutečnosti byla imperialistická bojovnost tehdy normou pro všechny národy. Jakápak militantnost Tolstého? Tolstoj obecně nenáviděl válku, nazýval ji bláznovstvím a záležitostí odporující lidské přirozenosti. V 19. století byly všechny státy impérii, imperialistický duch prostupoval jakoukoliv poezii; vzpomeňme Byrona nebo německé romantiky. Proto bych naše tři vousáče (Tolstoj, Dostojevskij, Čechov) z tohoto seznamu vyškrtl. A Turgeněva také. Nejde o militaristy. Ale viděl jsem záběry z Kyjeva po začátku války: smetiště a na něm odhozený portrét Puškina. To je normální. A Ukrajinci na to mají plné právo. Puškin, to je obraz Nikolajevské říše. Ale přece jen ne Tolstoj a Turgeněv.

Jeden ukrajinský intelektuál, který vrostl na ruských knížkách, se mi přiznal, že 24. února také odnesl na smetiště Okudžavu, Brodského. Bylo to gesto: chtěl tímto způsobem symbolicky přerušit poslední spojitost s ruským světem. A nejsmutnější na tom je, že gestu toho člověka rozumíme, nemůžeme nic namítat.

A ani nám to nepřislouší. Protože má pravdu. Stejně jako měli pravdu Francouzové nebo Holanďané, když v roce 1940 vyhazovali na smetiště německé knihy a říkali: „*Naše děti se nikdy nebudou učit jazyk Hitlera.*“ Ale války jednoho dne skončí a Goetha nebo Thomase Manna dnes čtou ve Francii i v Holandsku a učí se o nich na univerzitách. Tak je to vždy, že literatura je první, kdo nese za válku odpovědnost, i když nikoho nezabíjí. A takováto reakce je v době války zcela předvídatelná: dříve milované knihy jsou teď jazykem nepřítel.

Válka znehodnotila mnoho slov, převrátila je vzhůru nohama. V ruském jazyce existuje hovorový výraz „rodnoj“, „rodnýje“ jako důvěrné oslovení mezi přáteli. Ve skutečnosti jde o skryté násilí zabalené do něžné formy. A takovéto symbolické násilí vrostlo do ruské každodenní řeči. Budeme se pak muset vzdát mnoha slov a výrazů, na první pohled neškodných, které jsou teď promíchány s krví, stejně jako to udělali po válce Němci.

Současný ruský hovorový jazyk ve mně vyvolává tíživé pocity. Za posledních třicet let sémanticky zchudl, zaplnil se citoslovci, vulgárními a kriminálními výrazy. Moc začala mluvit zločineckým slangem. A vzhledem k tomu, že v této pyramidě Ivana Hrozného veškeré záření probíhá odshora dolů, začali tímto slangem mluvit i všichni úředníci. A národ tím spíše. Slyšel jsem na sítích nahrávky rozhovorů mobilizovaných s jejich příbuznými; takové množství nadávek nebylo v rodinách ani v sedmdesátých nebo v osmdesátých letech. Degradace probíhá na mentální úrovni. Takže i toto je logický proces: když degraduje stát, národ musí také degradovat.

Musím vám položit nepříjemnou otázku: nesou Rusové, my všichni, kolektivní nebo individuální odpovědnost za válku?

Myslím, že obojí. Bezpochyby já, jako Rus, nesu obecnou kolektivní odpovědnost za rozpoutání války. A stejně tak se musím sám sebe zeptat, co jsem konkrétně udělal, abych této válce zabránil? A totéž by měl učinit každý zdravě přemýšlející člověk, myslím si. Ta vina bude růst i po skončení války, budeme ji v sobě nosit. My všichni Rusové si vypijeme kalich hořkosti. Každý si na zádech ponese své břemeno. Jak bude těžké a velké, to už si každý určí sám. Ale vinu neseme samozřejmě všichni. Ne pouze Putin a jeho tlupa. Problém je v tom, že stejně jako za Stalina je tento režim postaven na tom, že takových, jako je Stalin nebo Putin, jsou miliony. S tím samým vědomím, jistou i slovníkem. ►

Ruská postsovětská literatura by měla fungovat jako kolektivní psycholog, měla by se zabývat totalitním traumatem. Místo toho se věnuje samolibosti – až na vzácné výjimky. Na rozdíl od Ukrajiny, kde bylo zpracování sovětského traumatu, osvobození se od něj hlavním, všeprostupujícím tématem v literatuře. Sergej Žadan, Oksana Zabužko, Jurij Andruchovič a mnozí další. A proto se nakonec Ukrajině podařilo se osvobodit, zatímco nám nikoli.

Ano. Protože Ukrajina, to je Evropa. Když jsem tam byl, vždy jsem to cítil. Ukrajinci mají daleko více rozvinutou individualitu než Rusové. Jsou racionálnější. My žijeme fantaziemi, ve schizofrenickém deliriu. Rus se nachází někde mezi vzpomínkami a nadějami. Nežije skutečností, nevnímá ji. U Ukrajinců je toto přítomno daleko méně, a proto se jim podařil Majdan [Majdan je zkrácené označení náměstí Nezávislosti v Kyjevě; tento název nese od roku 1991 na počest nezávislosti Ukrajiny na Sovětském svazu, pozn. red.] a svrhli sovětskou moc. Zažili skutečný život. Vybojovali si právo volby. A za to bojují i teď s onou zombie, která povstala z minulosti. Ale co se týká literatury, mám dojem, že romány přece jen nikdy a nikde válku zastavit nedokázaly. Je jasné, že literatura na to sílu nemá. Jiná věc je, co jste říkal o „překonání traumatu“: ano, u Ukrajinců to bylo zřejmější než u nás. A myslím si, že v Bělorusku to nakonec bude stejné jako na Ukrajině. Když jsem byl v Minsku, také jsem cítil, čistě v existenciální rovině, že jsem mezi Evropany. Nebyla tam ani tradice mongolské hordy, ani diktát kolektivismu.

Válka vede mimo jiné k otupení smyslu u každého zdravě smýšlejícího člověka. Zdá se, že není možné nalézt slova, která by popsala tu hrůzu a stud. Takže se mi zdá, že se budeme muset učit mlčet. Zvykat si na ticho hanby. Před Ukrajinou. Dokážeme najít slova?

To je důležitá otázka. Ticho hanby, děkuji, Andreji, za přesný výraz. Myslím si, že po pádu režimu se toto kolektivní ticho hanby bude nevyhnutelně týkat nás všech. Přelije se to někdy do tištěných slov? Myslím, že ano. Člověku je vlastní vyjadřovat jakékoli pocity, a to nejen pomocí vyzklyk. Ale teď je těžké hledat slova. Proto se teď také nic nepíše, kromě žurnalistiky. Ale vím, že dobře se píše například poezie...

Jak si vlastně vysvětlujete ten rozmach poezie?

Poezie vzniká během války, protože je krátká, impulsivní a emocionální. Nepotřebuje distanci jako próza. A každý den se objevují velmi silné básně o válce. Od různých autorů. O nepřijetí války. O antiválce. A to je přirozené.

Sovětský a postsovětský člověk nebyl zvyklý rozeznávat v sobě zlo a pracovat s ním. Zdá se mi, že je to jedna z příčin války: učili nás, že zlo přichází vždy zvenějšku, a ne že je uvnitř každého z nás. Proto málokdo z nás dokázal válku vyhodnotit na univerzální stupnici „dobro – zlo“.

Protože všechna sovětská kolektivní traumata byla vytěsněna do nevědomí, nepracovalo se s nimi. Tam hnla a kvasila. A teď ten hnus vyhrzl na povrch. Vždyť ani nedošlo k žádnému kolektivnímu uvědomění nebo pokání za prohřešky bolševismu. Nebyla ani žádná kolektivní samoléčba.

S tímto traumatem to bylo stejné jako se sovětskou zdechlinou; mávli nad tím rukou a řekli: „Jsme zdraví. Je to jedno.“ Ale ukázalo se, že jsme nemocní, těžce nemocní. A toto zlo, které dřímalo v lidech, vyhrzelo s pomocí propagandy na povrch. Buča je symbolickým výsledkem tohoto vlivu. Je to krystalické zlo, které vzešlo z hlubin kolektivního nevědomí. Nikdo traumata neléčil, jako tomu bylo například v Německu. Potřebovali k tomu dvacet let, aby se vyléčili. A my sklízíme plody nevytřesené choroby. Absurdní, strašná, nesmyslná válka.

Prezident Volodymyr Zelenskij se, nehledě na emoce, které prožívá, nepřestává obracet k přemýšlejícím Rusům a apelovat na jejich svědomí. Jednou použil úplně tolstojovský obrat, když řekl, že Rusové svým mlčením, lhostejností „umožnili zlu propuknout“. Pozoruj tuto lhostejnost i mezi těmi, kteří z Ruska odjeli: vezměte si jen ten výkřik, který neustále slyšíme, „kdy už tahle hrůza skončí“. Válka je vnímána jako zlo, ale odosobněná, za něž neneseme odpovědnost.

Tato věčná infantilnost, která se týká i ruské inteligence, začala již dříve. Vzpomeňte si na text Okudžavy: „Ach, válko, co jsi to podlá udělala!“ To je takové bezradné stařecké kvílení. Vždyť Okudžava sám bojoval, ale v tomto případě vyjadřuje obecný intelektuální vztah k válce; je představena jako jakási Smrtka s kosou. Všechno je to o neochotě nahlédnout problém, neochotě vzít na sebe odpovědnost. Myslím, že právě to je důvod, proč se v Rusku v 90. letech nepodařilo nic reálně změnit a nepodařilo se to ani po roce 2000. Pamatujete si, jak se tehdy pořád říkalo: „Hlavně ať je to bez násilí, hlavně ať je to bez krve.“ A vše ve výsledku skončilo totálním násilím a spoustou krve.

De feminis, soubor krátkých próz, vaše nejnovější kniha: vznikla ještě před válkou, ale vyšla až v červenci roku 2022. Zájem o ni zastínila válka. Chci se vás zeptat, zda existují sorokinovské hrdinky podobné těm tolstojovským nebo turgeněvským?

Moje hrdinky příliš heroické nejsou. Ale jsou sebevědomé. Stejně jako Marina v *Třicáté Marininy lásky*. Nebo Olga v *Srdcích čtyř*. Ale tento soubor vznikl tak nějak sám od sebe... Zjistil jsem, že se mi nechce psát o našich mužích. Protože evidentně to teď nejsou hrdinové své doby. A naopak chci psát o ženách. Musím říct, že v 80. letech převládá podobný pocit. Viktor Jerofejev napsal román *Ruská krasavice*, ve kterém se setkáme s podobným dojmem, a sice že muži se úplně „potápí“. Jak napsal Brodskij, „všechno je v pořádku, jen muži jsou na hovno, fyzicky zdatní, ale slabí na duchu... Kam jenom ženské daly oči?!“ Politici úplně rozesrali stát, zničili vyhlídky na nový normální život. Ženy potřebují prosperující, předvídatelný rodinný život. A muži jim ho nezajistili. Právě proto jsou dnes přitažlivější ženské vzory než mužské. Muži jsou neuspokojující, a nejenom v Rusku. Bezpečnější evropské politiky také nikoho neuspokojují, dvacet let se snažili „pochopit mistra Putina“. Hrdinové se začínají rodit až teď, před našima očima. Hrdinou naší doby je ukrajinský prezident Zelenskij. V Rusku je to Navalnyj, Jašin, Kara-Murza mladší, Jurij Dmitrijev. A v Evropě se hrdinové teprve začínají rodit. Ale není jich mnoho; zkrátka mužským vzorům se zatím moc nedaří.

Bude mít současná ruská emigrace, která se stává novým kulturním fenoménem, nějaký význam? Bude produktivnější než emigrační vlna po roce 1917? Nebo tento exodus také skončí na hřbitově v Sainte-Geneviève-des-Bois?

Přijde mi, že bude mít větší význam. I proto, že tentokrát je historie na naší straně. Sovětský projekt byl na začátku 20. století módní levicovou ideou a vypadlo to, že má velký potenciál a možnosti. Mnoho západních levičáků sympatizovalo mnohem spíše s ním než s naší „minulostí“. Zatímco putinovský režim nemá žádné nápady ani inspiraci. Není módní, ale vetřák a zjevně nemá potenciál rozvíjet se. Vše skončí v hrobě. Takže novou ruskou emigraci čeká nejspíš přece jen optimističtější osud. Alespoň tak se mi to zdá.

Ve vaší *Vánici* (2011) byl znát zvláštní chlad odcizení, nahota lidské osamělosti. Román *Doktor Garin* (2021) na tuto novelu volně navazuje a je v něm patrná také předzvěst války. Přičemž ruský intelektuál v době útoků „sterilní“ atomové bomby klidně filosofuje, jako by se nic nedělo.

No a co mu zbývá? Doktor, má-li být doktorem, si přece musí zachovat zdravý rozum, přičetnost. Garin je můj jediný pozitivní hrdina za posledních dvacet let. Ale je to výjimka: pomáhá mu jeho profese. Je lékař, není to kněz. Kněží teď také nevyvolávají sympatie.

Je pravda, že jste psal o poustevníkovi. Pamatují si vaši skvělou povídku „Fialové labutě“.

Ale poustevník – to je antikněz. Ten přeci sedí v jeskyni a nelétá soukromými tryskáči.

Bylo by mimochodem krásné, kdyby se vaše proctví z „Labutí“ o přeměně jaderných hlavic na rafinovaný cukr splnilo. Ještě jednou se vrátím k *De feminis*. Proměna lidí v geometrické tvary: kužely, hranoly a válce – zdravím Kafka – je doslovnou realizací metafory „spatřit různé stránky lidskosti“. Znamená to, že budoucí lidstvo se jakoby ztrácí? Tuto myšlenku je ale možné vyložit i jinak: že biokonstruktérům nebude cokoliv lidského v budoucnu cizí; geometrické tvary se radují, trápí nebo užívají si stejně jako lidé.

Řekl bych, že vše lidské se v současnosti hroutí. Tam, kde byla dříve ta nejjednodušší etická přičetnost, je nyní mnohostěn. Téměř rok v Evropě probíhá krvavá a nelibostná válka. Někteří Evropané ve snaze najít objasnění této hrůzy opakují, že „všechno není tak jednoznačné“. A i tyto rozhovory jsou symptomem zhroucení etiky. Zdá se mi, že lidé dnes začínají víceméně chápat, s čím mají co do činění. Ale etická promiskuita je znakem naší doby. Naší etiky na vodě. Ovšem takové otřesy jako válka stále posouvají hranice.

Moje kolegyně, básnička Jelena Fanajlova, o vás jednou řekla: „Slyší podzemní vody.“ Jak se naladíte na to, abyste slyšel ten šum budoucího? Jaké používáte techniky?

Vzpomněl jsem si na citát jiné básničky, Very Pavlovy: „Otěhotněla jsem z podzemních vod.“ Odpovědět na vaši otázku je ne-

možné a bylo by to z mé strany navíc i nekorektní. Protože každý spisovatel je individualita se svou vlastní psychosomatikou. Není jasné, kdo čím píše. Jeden spisovatel se mě zeptal: „Jak k tobě přicházejí nápady?“ Pili jsme. A já mu odpověděl: „Za prvé musíš počkat na úplněk. Přivstat si. Ideálně se ocitnout v zimním lese. Nahý. Rozběhnout se a silně se hlavou praštit o břízu. Musí to být ruská bříza. A tehdy přijde nápad!“

A ještě k podzemním vodám. Byl jeden vynikající básník Jan Satunovskij, vycházel především v rámci undergroundu. A ten to formuloval jasně: vědomá předtucha je neplatná. V literatuře je všechno nevědomé a žádné šamanské techniky tu nepomůžou. Jenom cítíš něco, co nemůžeš korigovat, ale můžeš to zapsat. Nelze předpovědět, kdy se to objeví znovu.

Nyní vychází najevo, že právě ta literatura, která se v době míru jevila nepochopitelná, nemístná, znepokojivá, dnes jako jediná dokáže popsat a vystihnout tu absurdní hrůzu. Zejména jazyk Charmse. Kdo ještě z literátů přežije?

Jako vždy přežije literatura, která klade velké otázky. Ta je dnes také zmiňována a stále žije. Zmínil jste Charmse. A já jsem si vzpomněl na velkého básníka undergroundu, Igora Cholina. Sám byl účastníkem Velké vlastenecké války. A najdeme u něj takoveto básně:

*Údolí je placaté
jako deska
tady
u dálniční odbočky
kvete
třetí rota
rotu pokryla
ohnivá bouře
sto čtyřicet rypáků
se zarylo do země.*

To je prostě neuvěřitelně současné. A přežívá právě takováto literatura.

Patrioti – nebo jednodušeji řečeno militaristé – si v Rusku stěžují, že za celý rok války se neobjevili žádní noví Konstantinové Simonové ani noví Erenburgové. Ne, pokud vidíte vzplanutí vlastenecké literatury.

Pochopitelně. Tehdy přece šlo o vlasteneckou válku a sovětské lidi bránili svou vlast. Každý chápal, že je jen jeden cíl: osvobodit se od německých okupantů. A jaký cíl má současná ruská vojenská mašinérie? Během této války, kterou se dokonce sám Putin zdráhá nazvat válkou, se cíle mění každý měsíc. Teď už je to „válka s NATO“, ačkoliv probíhá na území sousedního státu, který není členem severoatlantické aliance. Jak tu může vzniknout nějaká opravdovost, odkud má vlastenecká literatura čerpat? V takovém případě funguje jen tupá státní zakázka. ■

Z ruštiny přeložila Máša Pivovarová

inzerce

TVAR INFORMUJE

Poznejte svého překladatele

Obec překladatelů a (A)void Floating Gallery zvou na překladatelský večer s hudbou do podpalubí lodi (A)void. Představí se překladatelka z rumunštiny Jarmila Horáková a nositel Státní ceny za překlad za rok 2022, překladatel z rumunštiny Jiří Našinec.

4. dubna v 18:00, náplavka Výtoň

Obec překladatelů
Czech Literary Translators' Guild

(A)VOID

Kvalita prověřená tradicí:

tvár

Nejlepší literatura za nízkou cenu!

tištěné předplatné 1050 Kč
on-line předplatné 550 Kč

itvar.cz/predplatne

